

İşletmelerde Uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluğu Faaliyetlerinin Çalışanların Çevreci Davranış Performanslarına Etkisi

(The Effect of Corporate Environmental Responsibility Activities Implemented in Businesses on Environmental Behavior Performance of Employees)

Bekir DEĞİRMENCİ^a

^a Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Besni Ali Erdemoğlu Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, bdegirmenci@adiyaman.edu.tr

Öz

Bu çalışma kapsamında işletmelerde uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluk faaliyetlerinin çalışanların Çevreci Davranışlarına etkilerini inceleyen ve 2019-2021 yılları arasında yapılan akademik makalelerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda 9 yabancı ve 2 yerli çalışma olmak üzere 11 çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların 10'u nicel ve 1'i de nitel yöntemle dayanmaktadır. Kurumsal Çevre Sorumluluğunun Çevreci Davranışlara etkisine yönelik 2019-2021 yılları arasında yapılan çalışmaları inceleyen bu çalışmada en fazla çalışmanın Pakistan'da yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma bulguları içerisinde en dikkat çeken bulgulardan birisi de sektörel bazda yapılan karşılaştırmalar olmuştur. Üretim sektöründe yapılan çalışmalar farklı birçok işkolunu kapsamakta iken hizmet sektöründe sadece konaklama işletmelerine yönelik yapılan çalışmaların ön planda olması dikkat çekicidir. Gelecekte yapılması planlanan çalışmaların sağlık, güvenlik, eğitim, finans gibi hizmet sektöründe yer alan farklı iş kollarında yapılması sayesinde literatüre olumlu katkılarının olacağı tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Çevre Sorumluluğu, Çevreci Davranışlar

Makale türü:

Araştırma

Abstract

Within the scope of this study, it was conducted to examine the effects of Corporate Environmental Responsibility activities implemented in businesses on the Environmental Behaviors of employees and to examine the academic articles made between 2019-2021. The qualitative research method was used within the scope of the study. The obtained data were analyzed by the content analysis method. As a result of the analysis, it was determined that 11 studies, 9 foreign and 2 domestic studies, were carried out. 10 of the studies are based on the quantitative method and 1 is based on the qualitative method. In this study, which examines the studies on the effect of Corporate Environmental Responsibility on Environmental Behaviors between the years 2019-2021, it was determined that most studies were conducted in Pakistan. One of the most striking findings among the findings of the study was the comparisons made on a sectoral basis. While the studies carried out in the production sector cover many different business lines, it is remarkable that the studies carried out only for accommodation enterprises in the service sector are at the forefront. It is estimated that the studies planned to be done in the future will have positive contributions to the literature, thanks to the fact that they are carried out in different business lines in the service sector such as health, security, education, and finance.

Keywords:

Corporate Social Responsibility, Corporate Environmental Responsibility, Environmental Behaviors

Paper type:

Research

Başvuru/Received: 20.07.2022 | Kabul/Accepted: 06.09.2022, iThenticate benzerlik oranı/similarity report: %13

Atıf/Citation: Değirmenci, B. (2022). İşletmelerde Uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluğu Faaliyetlerinin Çalışanların Çevreci Davranış Performanslarına Etkisi, *İşletme*, 3(2), 57-71.

Giriş

Günümüzde insan kaynaklı çevre sorunları dünyanın en fazla üzerinde durması gereken konulardan birisi haline gelmiştir. Çevrenin tahrip edilmesi sonucunda gelecek kuşaklardan emanet aldığımız yerkürenin insan kaynaklı tahribatlar sonucunda ciddi sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. İnsan kaynaklı sorunlar, insan ve diğer canlıların sağlığını tehdit etmekte ve doğal çevreden kaynaklı fırtınalar, sel felaketleri, depremler, kuraklık gibi olumsuz durumların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çevresel sorunların tespiti, önlenmesi ya da ortaya çıkmadan gerekli tedbirlerin alınması gibi bir takım çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin ve özellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların çevresel etkileri konusunda kamuoyu bilinci günümüzde her zamankinden daha fazla artış göstermektedir. Kamuoyu, işletmelerin çevreye karşı sorumlu davranmalarını talep etmektedir (Ahmad vd., 2021: 1139). Sürdürülebilir bir toplum, çevreyi korumak için önemli yatırımlar yapan işletmelerin ürün ve hizmetlerini daha fazla tercih etmektedir (Afsar ve Umrani, 2020). Çalışanlar, iş ilişkilerini, güvenlik uygulamalarını, finansal güvenliği ve iş politikalarını desteklemede kilit oyuncularındı. Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden işletmeler, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) girişimlerini farklı yollarla (e-posta, haber bültenleri, seminerler, vb.) çalışanlarına iletir, böylece çalışanlar işyerlerinin çevresel etkiyi nasıl azaltmayı amaçladığını anlar (Afsar vd., 2020). Bu durumda muhtemelen çalışanların çevre dostu girişimlerde bulunma olasılığını arttıracaktır (Afsar ve Umrani, 2020). Çevre dostu davranışlar sergileme, hem sosyal değişim hem de karşılıklılık teorileri ile uyumludur. Çalışanlar, işyerinden aldıkları destekler sayesinde gönüllü ve isteğe bağlı davranışlar sergilerler (Norton vd., 2015). İşletmeler, rekabet avantajı elde etmek ve çevrenin gelişimi ile sürdürülebilirliği arasında bir denge sağlamak için Kurumsal Çevre Sorumluluğu faaliyetlerine gereken hassasiyeti göstermelidir (Ahmed vd., 2020: 2225). Günümüzde işletmelerin çevresinde meydana getirdiği olumsuz etki; medya, sivil toplum kuruluşları ve devlet tarafından sıkça dile getirilmektedir. Toplumun ve kanun yapıcıların baskıları karşısında birçok işletme çevreye yönelik eylemleri faaliyete geçirmek yoluyla eleştirilerin odağında yer almama konusunda çaba sarf etmektedirler. Günümüz kurumsal işletmeleri, stratejik raporlarında ve politikalarında kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yer vermektedir (Boğan, 2020: 89).

Çalışmanın temel amacı 2016-2019 yılları arasında yabancı ve yerli literatürde yer alan ve aynı zamanda işletmelerin Kurumsal Çevre Sorumluluğu faaliyetlerinin çalışanların Çevreci Davranışlarına etkisinin bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Literatür incelendiğinde işletmelerin çevreye yönelik sorumlulukları ağırlıklı olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) başlığı altında incelenmiştir (Akgöz ve Engin, 2018; Atagan vd., 2019; Suganthi, 2019). Çevreci davranışlar ise genelde çevre dostu davranışlar (Değirmenci ve AYTEKİN, 2021) ve sürdürülebilir davranışlar (Vatansever vd., 2018) şeklinde ifade edilmiştir. Yabancı literatür incelendiğinde ise "Employee Green Behavior (Çalışanların Çevreci

Davranışları)" ve "Employees Pro-Environmental Behavior (Çalışanların Çevre Dostu Davranışları)" şeklinde yer aldığı fark edilmiştir. Farklı kavramlarla anlatılmaya çalışılan kavramların temel noktası işletmelerde uygulanan çevresel faaliyetlerin çalışanların çevreci davranışlarında meydana getirdiği etkilerin ve olumlu değişikliklerin altı çizilmiştir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada KSS kavramı Kurumsal Çevre Sorumluluğu (KÇS) ve Çevre Dostu Davranışlar (ÇDD) ise Çevreci Davranışlar (ÇD) şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulguların işletmeler tarafından uygulanan çevre etkinlikleri ve çevreci davranışlar literatürüne olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında neden sonuç ilişkisi; sosya değişim teorisi, paydaş teorisi gibi bir takım teoriler kapsamında incelenmiştir. Örneğin yapılan akademik bir çalışmada, Çevre Dostu Davranışlara yönelik tutum, algılanan davranış kontrolü, öznel normları eyleme geçme niyeti ile ilgili planlı davranış teorisinden yola çıkılmıştır. Planlı davranış teorisine göre liderlerin ve örgütsel desteğin çalışanların çevre dostu davranışlar sergilemesinde önemli ölçütler olduğu iddia edilmektedir (Suganthi, 2019: 740). Yapılan bir başka akademik çalışmada, oteller tarafından gerçekleştirilen KSS girişimlerinin çalışanların tutum ve davranışlarını etkileyebileceğini savunarak Sosyal Öğrenme Teorisi kapsamında konu incelenmiştir. Sosyal Öğrenme Teorisini, KSS ve ÇÇDD ilişkisinde uygulayarak, mevcut literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. İlgili çalışmanın bulguları, KSS'nin Çevreci Davranışlarla olumlu bir ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Bu doğrultuda sosyal ortamlarda bulunan çalışanların daha fazla çevreci davranış sergilemelerinin mümkün olduğunun altı çizilmiştir (Khattak, 2021: 10). Çalışmanın bundan sonraki kısımları; literatür incelemesi, yöntem, bulgular, sonuç, tartışma ve öneriler şeklinde geliştirilmiştir.

1. Literatür İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde kurumsal çevre sorumluluğu ve çalışanların çevreci davranışlar arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması bakımından sırasıyla, kurumsal çevre sorumluluğu, çalışanların çevreci davranışları ve son olarak Kurumsal Çevre Sorumluluğu ve Çalışanların Çevreci Davranışları İlişkisine değinilmiştir.

1.1. Kurumsal Çevre Sorumluluğu

Kurumsal Çevre Sorumluluğu (KÇS) genel olarak işletmelerin sorumlulukları dâhilinde çevreye karşı yükümlü olduğu faaliyetleri kapsamaktadır. Karassin ve Bar-Haim (2016), kurumsal çevresel sorumluluğunu etkileyen faktörleri belirlemek için çok düzeyli bir model önermiştir. Yapmış oldukları çalışmada, Kurumsal Çevresel Sorumluluğu, KSS'nin bir boyutu olarak açıkladılar. Düzenleyici güç gibi kurumsal düzeydeki değişkenlerin KÇS ile ilişkili olduğunu; kültür, tutum ve davranış gibi örgütsel düzeydeki değişkenlerin ise KÇS ile güçlü ve pozitif bir ilişkisi olduğunu tespit ettiler.

Ko vd. (2019), işletmelerin çevre politikaları, çalışanların çevresel davranışlar sergilemelerinde kilit role sahiptir. Çevre politikalarını önemseyen işletmelerin

çalışanları, işyerlerinin çevresel katkılarından ötürü mutluluk duyarlar. Böyle bir çevresel strateji, çalışanların işyerine olan bağlılığını arttırır. Böylece sürdürülebilir davranışlarını canlandırabilir ve sonuç olarak da kurumsal çevresel performansa olumlu etki eder. Böylece işletmelerin kurumsal çevresel performansları olumlu yönde etki gösterir (Radic vd., 2020).

Yapılan akademik bir çalışmada, işletmelerin KÇS açısından en fazla yoğunlaştıkları faaliyetlerin; fidan dikme, ağaçlandırma ve orman geliştirme projelerinin yer aldığı; çevre kirliliğinin önlenmesi, biyoçeşitlilik ve doğa hayvanlarının korunmasına yönelik faaliyetlere yer verildiği görülmektedir (Aytar, 2019: 332). Yapılan bir başka çalışmada ise KÇS faaliyetleri kapsamında da en fazla doğa, çevre ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik faaliyetlere yoğunlaştığı tespit edilmiştir. En az önem gösterilen çevresel faaliyetin ise karbon ayak izini azaltmaya yönelik çalışmalar olduğu tespit edilmiştir (Macit ve Aytar, 2021: 62). İşletmelerin Kurumsal Çevresel Sorumluluk faaliyetleri son yıllarda ağırlıklı olarak; çevrenin korunması, gelecek kuşaklara daha yaşanabilir bir dünya bırakılması, ağaçlandırma ve yeşillendirme konusunda hassasiyet gösterilmesi, sıfır atık, üretim ve hizmet kaynaklı işletme faaliyetlerinde geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanılmasına azami hassasiyetin gösterilmesi gibi konuları içermektedir.

1.2. Çalışanların Çevreci Davranışları

Ones vd. (2018) Çevreci Davranışları (ÇD) “çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunan eylem ve davranışlara çalışanların destek sağlaması” şeklinde açıklamıştır. De Roeck ve Farooq (2018), ÇD’yi “çalışanların işyerinde işleriyle ilgili eylemleri çevreye uygun bir şekilde yerine getirmeleri (örneğin, kaynakların rasyonel kullanımı, geri dönüşüm, daha yeşil politikaların oluşturulması, çevresel girişimlere aktif katılım)” şeklinde açıklamıştır. Sonuç olarak Çevreci Davranışlar; işyerinde mümkün olduğu kadar geri dönüşümü olan malzemelerin kullanılması, enerji tasarrufu için kullanılmadığı durumlarda ışıkların kapalı tutulması, kaynakların verimli kullanılması ve israfı önlemek için belgelerin elektronik ortamda yönetilmesi (fiziksel ortamda saklanması için baskı yapılması tercih edilmemektedir) gibi eylemleri içermektedir (Opoku-Dakwa vd., 2018). Çalışanların çevreci davranışları, onların çevreye faydalı olacak davranışlar sergilemeleri şeklinde açıklanabilir (Unsworth vd., 2013). Çevreci davranışlar, çalışanların iş yerinde işlerini yürütürken sergiledikleri çevreye yönelik pozitif davranışlarıdır. ÇD, işletmelerin çevresel performanslarını geliştirmek ve sürdürülebilir hedeflere ulaşmak için takip ettikleri birkaç stratejiden biridir (Ahmed vd., 2020: 2230).

Çalışanların Çevreci Davranışları işyerinde çalışanların çalışmadığı zaman dilimlerinde ışıkları kapalı tutması, mümkünse yazıcıdan çıktı alırken kâğıdın iki tarafını kullanılması, işyerinde su israfından kaçınılması, merdivenlerden çıkarken asansör yerine merdivenlerin kullanılması, geri dönüşümü olan malzemelerin kullanımının tercih edilmesi gibi çalışanların çevre odaklı davranışlarını ifade etmektedir.

1.3. Kurumsal Çevre Sorumluluk Faaliyetleri ve Çalışanların Çevreci Davranışları İlişkisi

Günümüz dünyasında işletmeler doğal çevrenin korunması için çaba sarf etmektedir. Bu nedenle firmalar sürdürülebilir üretim ve çözüm arayışına doğru yönelmektedir. Firmaların uyguladığı pratik çözümlerden birisi de, çalışanlarını gönüllü çevre dostu davranışlarda bulunmaya teşvik etmektir (Raza vd., 2021: 1195). Çalışanların çevreci davranışları, ödüllendirilmeyen bir tür ekstra rol davranışıdır ve çalışanların bu tür davranışlar sergilemeleri, örgütsel verimlilik ve kolektif refah içindir (Afsar ve Umrani, 2020).

Tian ve Robertson (2017), otel çalışanlarının algıladıkları KÇS uygulamalarının “gönüllü çevreci davranışları” nasıl ve ne şekilde etkilediğini ortaya çıkarmaya yönelik akademik bir çalışma yürüttüler. İşyerlerinde Kurumsal Çevre Sorumluluk girişimlerinin uygulanmasının ve yeşil uygulamaların benimsenmesinin, işyerinde çalışanların çevreci davranışlarının yanı sıra işyeri performansını artırması beklenmektedir (Suganthi, 2019: 746). Yapılan bir başka akademik araştırmada, işyerinde uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluk faaliyetlerinin çalışanların çevreci davranışlarını olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği ortaya çıkarılmıştır (Khattak vd., 2021: 2).

Yapılan akademik bir çalışmanın bulguları, mikro düzeydeki KÇS girişimlerinin doğrudan ($\beta = 0.39^{**}$) çalışanların ÇD etkilediğini ortaya çıkarmıştır. İlgili çalışmada Çalışanların Çevreci Davranışlar sergilemelerinde işletmelerin uyguladığı Kurumsal Çevre Sorumluluğu etkinliklerinin %39 bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir diğer anlatımla çalışanların çevreci davranışlar sergilemesinde işletmelerin uyguladığı çevreci politikaların önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Ahmad vd., 2021: 1138).

Çağdaş işletmeler, çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden işletmelerin sorumlu tutulması gerektiğini düşünen tüketiciler gibi farklı paydaşların gereksinimleri ve yasalardan kaynaklanan baskılarla yüzleşmek için Kurumsal Çevre Sorumluluğunu bir araç olarak kullanmaktadır (İslam vd., 2019). İşyerlerinde uzun çalışma saatleri, işgücü piyasasındaki rekabet, iş sözleşmeleri, teknolojik baskılar, küresel işbirliği, işyerlerinde çok fazla olan çalışan sayısı ve çevre ile ilgili konular gibi dinamikler çalışanların davranışlarını etkilemektedir (Tian ve Robertson, 2017). Yapılan akademik bir çalışmada, işyerlerinde uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluğu etkinliklerinin çalışanların duygu, tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Lu vd., 2020). Fernandez-Gago vd. (2020), işyerlerinin Kurumsal Çevre bilinciyle hareket ettiğini gören çalışanlar, daha fazla çevreci sergiledikleri tespit etmişlerdir.

Doğal çevreyi iyileştirmeye yönelik KÇS faaliyetlerinde bulunan firmalar, çalışanlarına zorunlu iş rollerinin ötesine geçmeleri ve çevreye karşı isteğe bağlı davranışlar sergilemeleri için ilham vermekte ve iş arkadaşlarının çevreci alışkanlıklar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Tuan, 2018). Bir diğer anlatımla KÇS eko-sivil katılım (örgütsel çevre programlarına katılım), eko-yardım (iş arkadaşlarına çevreci davranışlarda bulunmalarına yardımcı olma) ve eko-girişimler olmak üzere üç boyutlu bir yapıya hizmet etmektedir (Cheema vd., 2020: 12).

2. Yöntem

Çalışma kapsamında yerli ve yabancı literatürde yer alan ve 2019-2021 yılları arasında yapılan “KSS ve Çalışanların Çevreci Davranışlarını” kapsayan makaleler incelenmiştir. 2022 yılı çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Çünkü verilerin toplandığı 2022 yılının Mayıs-Haziran ve Temmuz ayları içerisinde henüz 2022 yılında yayınların tamamlandığı ve yılın geri kalan aylarında yeni çalışmaların yayında olacağı tahmin edildiği için çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri, kitap ve kitap bölümleri ve tebliğler (bildiriler) çalışmanın inceleme alanı dışındadır. Çalışma dizayn edilirken ikinci veri toplama yöntemi olan nitel veri toplama yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmanın kapsamına uygun akademik çalışmalar “<https://scholar.google.com/>” sitesinden ulaşılmıştır. Toplanan ikincil verilerin yorumlanmasında içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Çalışma iki kategoride incelenmiştir. İlk olarak yabancı literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. İkinci aşamada yerli literatürde çalışmayla ilişkili olduğu düşünülen bilimsel yayınlara ulaşılmıştır.

3. Bulgular

İlk olarak yabancı literatürde Kurumsal Çevre Sorumluluğun çalışanların Çevreci Davranışlarını inceleyen araştırmalara ulaşılmıştır. 2019 ile 2021 yılları arasında 9 yabancı ve 2 yerli yayına ulaşılmıştır. Bu yayınlar hakkında bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2019-2021 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar

Kaynak	Yayın Adı	Amaç	Bulgular
1-Suganthi, L. (2019).	Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Performans Arasındaki İlişki ve Çalışanların İşyerinde Yeşil Çevre Dostu Davranışlarının Aracılık Etkisinin İncelenmesi	KSS girişimlerinin benimsenmesi, yeşil uygulamaların hem ürün hem de süreçle ilgili faaliyetler ve bu uygulamaların işyeri performansı ve çalışanların çevre dostu davranışları (ÇDD) üzerindeki etkisi ile ilgili kavramsal çerçeveyi incelemek amacıyla yapılmıştır.	İşyerlerinde uygulanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerini Çalışanların Çevre Dostu Davranışlarını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna varılmıştır.
2-Khattak, S. R., Nouman, M., Fayaz, M., Cismaş, L. M., Negruț, L., Negruț, C. V., & Salem, S. (2021).	Otelcilik Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çalışanların Yeşil Davranışı: Ülkeler Arası Bir Çalışma	Bu araştırma, çalışanların KSS algılarının onların yeşil davranış sergilemelerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır.	1.KSS uygulamaları (çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk algıları) çalışanların çevre dostu davranışlarını etkiler. 2. Çalışanların refahı (iyi oluşu) KSS ile ÇDD ilişkisinde aracılık rolü vardır.

			3. Otellerde uygulanan çevre stratejileri, KSS ile ÇDD ilişkisinde düzenleyicilik rolü vardır.
3- Ahmed, M., Zehou, S., Raza, SA., Qureshi, MA., and Yousufi, SQ (2020).	KSS ve çevresel tetikleyicilerin çalışanların yeşil davranışı üzerindeki etkisi: Çalışan refahının aracılık etkisi	Bu makale, kurumsal sosyal sorumluluğun (KSS) ve çevrenin üç yeşil tetikleyicisinin (duyarlılık, endişe ve bilgi) çalışan refahı ve yeşil davranış üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır.	<p>KSS, çevresel endişe ve bilginin çalışan refahı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, buna karşın çevresel duyarlılığın çalışanların refahı üzerinde olumlu ancak anlamsız bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.</p> <p>Çevresel kaygı, bilgi ve esenlik yeşil davranış üzerinde olumlu bir etkiye sahipken, KSS ve çevre bilgisinin olumlu ancak anlamsız bir etkiye sahiptir.</p> <p>Çalışanların refahı, KSS ve yeşil davranış arasındaki ilişkiye tam aracılık etkisi bulunmaktadır.</p> <p>Çalışanların refahı, çevresel duyarlılık ve çalışanların çevre dostu davranışları arasındaki ilişkide tam aracılık etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, çevresel endişe ile çalışanların yeşil davranışı arasında kısmi bir aracılık gözlemlenmiştir.</p> <p>Bulgular ayrıca çevresel bilgi ile çalışanların yeşil davranışı arasında herhangi bir aracılık</p>

			bulunmadığını göstermektedir.
4- Ahmad, N., Ullah, Z., Arshad, M. Z., waqas Kamran, H., Scholz, M., & Han, H. (2021).	Mikro düzeyde kurumsal sosyal sorumluluk ile çevresel performans arasındaki ilişki: Çalışanların çevreci davranışlarının aracılık rolü ve cinsiyetin düzenleyici rolü	Bu çalışma, mikro düzeyde KSS'nin Çevresel Performans (ÇP) üzerindeki rolünü ve çalışanların çevre dostu davranışları (ÇDD) ve cinsiyet tarafından nasıl etkilendiğini vurgulayarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.	Bu çalışmanın sonuçları, mikro düzeydeki KSS girişimlerinin doğrudan ($\beta= 0.39^{**}$) ve dolaylı olarak ($\beta= 0.031^{**}$) çalışanların ÇDD aracılığıyla bir işletmenin çevresel performansını etkilediğini doğrulamaktadır. Cinsiyete bağlı dolaylı ve koşullu etkileşimde, kadınların ($\beta= 0.17^{**}$) erkeklerden daha güçlü bir etki gösterdiği ($\beta= 0.031^{**}$) tespit edilmiştir.
5-Cheema S, Afsar B, and Javed F (2020).	Çalışanların çevreye yönelik kurumsal sosyal sorumluluk algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışları: Örgütsel özdeşleşme ve çevresel yönelimin aracılık rolü	Bu çalışmanın amacı, çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) algıları ile çevreye yönelik örgütsel vatandaşlık davranışlarına katılımları arasındaki ilişkide, örgütsel özdeşleşme ve çevresel yönelimin aracılığını incelemektir.	KSS algılarının çalışanların çevreye yönelik örgütsel vatandaşlık davranışlarını anlamlı bir şekilde etkilemektedir.
6-Raza, A., Farrukh, M., Iqbal, M. K., Farhan, M., & Wu, Y. (2021).	Kurumsal sosyal sorumluluk ve çalışanların gönüllü çevreci davranışı: Örgütsel gurur ve çalışan bağlılığının rolü	Otel çalışanlarının kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerine ilişkin algılarının, çalışanların gönüllü çevre dostu davranışları (GÇDD) üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır.	KSS faaliyetleri çalışanların gönüllü çevre dostu davranışlarını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Dahası, KSS ve Gönüllü Çevre Dostu Davranışlar arasındaki ilişkide Çevresel Bağlılık ve Örgütsel Gururun paralel ve sıralı arabuluculuğu ilişkisini de doğrulanmıştır.
7- Cheema, S., Afsar, B., Al-Ghazali, B. M., & Maqsoom, A. (2020).	Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılarının, çalışanların çevre	Bu çalışmada, çalışanların KSS algılarının çevre dostu davranışlarına	KSS uygulamalarının çevre dostu davranışlar üzerindeki doğrudan etkisi ve

	dostu davranışlarını nasıl etkiler? Örgütsel özdeşleşmenin, kurumsal girişimciliğin ve çevre bilincinin etkisi	etkisinde örgütsel özdeşleşmenin aracılık ve kurumsal girişimciliğin ve çalışanların çevre bilincinin düzenleyicilik etkisinin ortaya konulması ve böylece KSS ile yeşil çevre literatürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir.	örgütsel özdeşleşme (kimlik) yardımıyla dolaylı etkisi anlamlı çıkmıştır.
8- Afsar B, Umrani WA. (2020).	İşyerlerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Çevre Dostu Davranışlar: Ahlaki Yansıma, İş Arkadaşları Çevre Savunuculuğu ve Çevresel Bağlılığın Rolü	Bu çalışmada çalışanların KSS algılarının çevre dostu davranışlarına etkisi incelenmiştir.	Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk algısının, çalışanların çevreye duyarlı davranışlarıyla pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
9- Su, L., & Swanson, S. R. (2019).	Algılanan kurumsal sosyal sorumluluğun otel çalışanlarının refahı ve destekleyici yeşil davranışları üzerindeki etkisi: Çalışan-İşyeri ilişkisinin aracılık rolü	Çalışma kapsamında, algılanan kurumsal sosyal sorumluluğun çalışan-işyeri ilişkisi (örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme) ve ardından çalışanların refahı ve yeşil işyeri davranışlarına katılımları üzerindeki etkisini araştırmıştır.	Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları; güveni, özdeşleşmeyi, refahı ve yeşil davranışı doğrudan etkilemiştir. Örgütsel güven ve özdeşleşme aynı zamanda çalışan refahını ve yeşil davranışı doğrudan etkiler ve çalışan refahı yeşil davranışı daha da arttırdığı tespit edildi.
10- Değirmenci, B. ve AYTEKİN, M. (2021).	Çalışanların Çevreye Bağlılıkları ve Çevre Dostu Davranışlar İlişkisi: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Aracılık Rolü	Çalışanların çevresel duyarlılığının çevre dostu davranışlarla ilişkisini, kurumsal sosyal sorumluluk algısının bu ilişkide aracılık rolünü ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.	Kurumsal sosyal sorumluluk algısı çevre dostu davranışları pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemiştir.
11-Boğan, E. (2020).	Turizm ve Ağır Llama Sektöründe Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yönelik Tepkileri Üzerine	Turizm sektöründe çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik verdikleri tepkileri araştıran makalelerin	Çalışmaların büyük bir kısmının International Journal of Hospitality Management ve International Journal

	Bibliyometrik Bir Çalışma	incelenmesi amacıyla yapılmıştır.	of Contemporary Hospitality Management dergilerinde yayınlandığı belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları arasında, genellikle Asya ülkelerini kapsadığı ve en çok yayının 2019 yılında yapıldığı tespit edilmiştir.
--	---------------------------	-----------------------------------	---

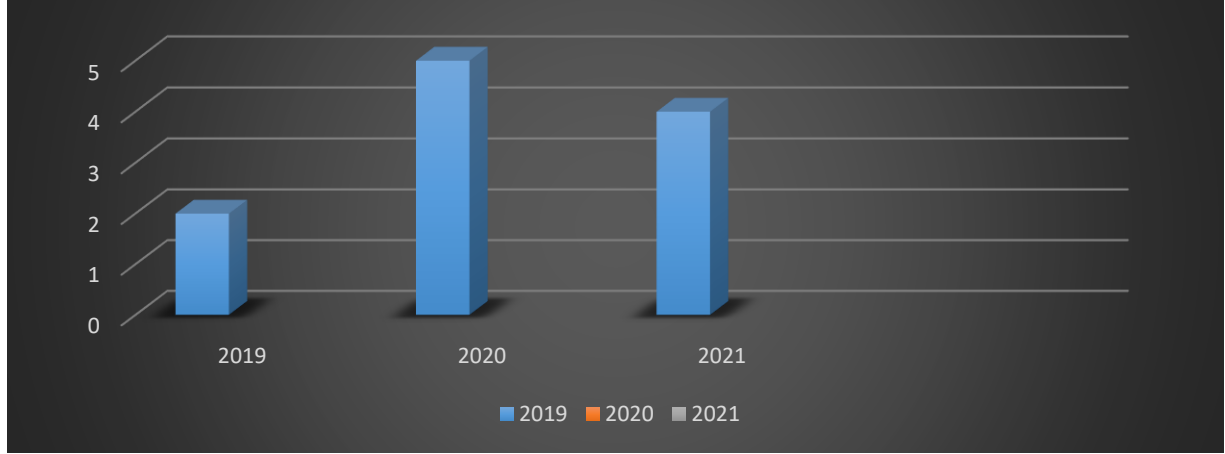
Tablo 2’de ise 2016-2019 yılları arasında yapılan çalışmaların hangi ülke, sektör ve hedef kitleye yönelik yapıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Hedef kitle olarak; çalışanlar, yöneticiler ve işyeri sahipleri şeklinde üç sınıfa ayrılmıştır.

Tablo 2. 2016-2019 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Ülke, Sektör ve Hedef Kitlesine İlişkin Bilgiler

Kaynak	Yapıldığı Ülke	Sektör Bilgisi	Hedef Kitle
1-Suganthi, L. (2019).	Hindistan	Hizmet ve Bilgi Teknolojisi	İşgörenler (İşçiler)
2-Khattak, S. R., Nouman, M., Fayaz, M., Cismaş, L. M., Negruş, L., Negruş, C. V., & Salem, S. (2021).	Pakistan ve İtalya	Konaklama	Otel Çalışanları
3- Ahmed, M., Zehou, S., Raza, SA., Qureshi, MA., and Yousufi, SQ (2020).	Pakistan	Konaklama	Otel Çalışanları
4- Ahmad, N., Ullah, Z., Arshad, M. Z., waqas Kamran, H., Scholz, M., & Han, H. (2021).	Pakistan	İmalat ve Hizmet	Çalışanlar
5-Cheema S, Afsar B, and Javed F (2020).	Pakistan	Otomotiv, Çimento, Plastik, İlaç, Petrol ve Gaz ve Tekstil	Çalışanlar
6-Raza, A., Farrukh, M., Iqbal, M. K., Farhan, M., & Wu, Y. (2021).	Pakistan	Konaklama	Çalışanlar
7- Cheema, S., Afsar, B., Al-Ghazali, B. M., & Maqsoom, A. (2020).	Pakistan	Konaklama	Çalışanlar ve Yöneticiler
8- Afsar B, Umrani WA. (2020).	Pakistan	Fosil Yakıt, Çimento, Otomotiv, İlaç ve Tarım	Çalışanlar

9- Su, L., & Swanson, S. R. (2019).	Çin	Konaklama	Çalışanlar
10- Değirmenci, B. ve Aytekin, M. (2021).	Türkiye	Tekstil	Çalışanlar
11-Boğan, E. (2020).	Türkiye	Bibliyometrik	Nitel veri Toplama

Aşağıda yer alan Şekil 1’de ise 2016-2019 yılları arasında yapılan çalışmaların dağılımına yer verilmiştir.

Şekil 1. Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 3’de ise 2016-2019 yılları arasında yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler ve hangi tür aracı değişkenlere yer verildiğine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3. Kullanılan Yöntemler ve Aracı Değişkenlere İlişkin Bulgular

Kaynak	Yöntem	Aracı Değişkenler
1-Suganthi, L. (2019).	Nicel Yöntem	Yeşil Uygulamalar
2-Khattak, S. R., Nouman, M., Fayaz, M., Cismaş, L. M., Negruţ, L., Negruţ, C. V., & Salem, S. (2021).	Nicel Yöntem	Refah (İyi Oluş), Çevre Stratejisi
3- Ahmed, M., Zehou, S., Raza, SA., Qureshi, MA., and Yousufi, SQ (2020).	Nicel Yöntem	Çalışanların Refahı (İyi Oluşu)
4- Ahmad, N., Ullah, Z., Arshad, M. Z., waqas Kamran, H., Scholz, M., & Han, H. (2021).	Nicel Yöntem	Cinsiyet, Çalışanların Çevreci Davranışları
5-Cheema S, Afsar B, and Javed F (2020).	Nicel Yöntem	Örgütsel Özdeşleşme ve Çevresel Yönelim
6-Raza, A., Farrukh, M., Iqbal, M. K., Farhan, M., & Wu, Y. (2021).	Nicel Yöntem	Gurur, Çalışan Bağlılığı ve Empati
7- Cheema, S., Afsar, B., Al-Ghazali, B. M., & Maqsoom, A. (2020).	Nicel Yöntem	Örgütsel Özdeşleşme, Kurumsal Girişimcilik, Çevre Bilinci
8- Afsar B, Umrani WA. (2020).	Nicel Yöntem	Ahlaki İnançlar, İş Arkadaşları Çevre Savunuculuğu, Çevresel Bağlılık

9- Su, L., & Swanson, S. R. (2019).	Nicel Yöntem	Örgütsel Güven, Çalışanların Refahı, Örgütsel Özdeşleşme
10- Değirmenci, B. ve Aytekin, M. (2021).	Nicel Yöntem	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
11-Boğan, E. (2020).	Nitel Yöntem (Bibliyometrik)	-

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı işletmelerde uygulanan Kurumsal Çevre Sorumluluğunun çalışanların Çevreci Davranışlarına yönelik etkisine yönelik 2016-2019 yılları arasında yapılan yabancı ve yerli literatürde yer alan çalışmaların incelenmesini amaçlamıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada içerik analizinden faydalanılmıştır. Çalışmanın vücut bulması yaklaşık üç ay sürmüştür. Bu süreçte ikinci veriler titizlikle incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda yabancı literatürde dokuz ve yerli literatürde iki olmak üzere toplam on bir çalışmaya rastlanmıştır.

İlk olarak 2016 ve 2019 yılları arasında yapılan çalışmalara yönelik “kaynak, amaç ve bulgulara” ilişkin bilgiler sınıflandırılarak tablo halinde sunulmuştur (Tablo 1). Tablo 1’de görüldüğü gibi yapılan tüm çalışmalarda işletmelerde uygulanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk faaliyetlerinin (Kurumsal Çevre Sorumluluğunun) çalışanların çevreci davranışlarını (Çevre Dostu Davranışları) pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğine ilişkin kanıtlara (bulgulara) ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında ikinci olarak, çalışmaların yapıldığı ülke, sektör ve hedef kitleye yönelik bulgulara yer verilmiştir (Tablo 2). Elde edilen bulgular incelendiğinde ilk olarak çalışmaların yapıldığı ülkeler dikkat çekmektedir. Kurumsal Çevre Sorumluluğunun çalışanların Çevreci Davranışlarına etkisini inceleyen çalışmaların; 1’i Hindistan’da, 7’sinin Pakistan’da, 2 çalışmanın Türkiye’de, 1 çalışmanın İtalya ve 1 çalışmanın da Çin’de yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların yapıldığı sektörler bazında incelendiğinde ise; hizmet, bilgi teknolojisi, konaklama, imalat, otomotiv, çimento, plastik, ilaç, petrol ve gaz, tekstil, fosil yakıt, tarım ve tekstil olmak üzere imalat ve hizmet sektörlerine yönelik farklı sektörlerde çalışmaların yapıldığı fark edilmiştir. Fakat hizmet sektöründe sadece konakla işletmelerine yönelik çalışmaların yapılmış olması düşündürücüdür. Hedef kitle bazında düşünüldüğünde ağırlıklı olarak çalışanlar olmakla birlikte bir çalışmada yöneticilere yönelik çalışma yürütülmüştür. Ayrıca bir çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır.

Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre 2019 yılında 2 çalışma, 2020 yılında 5 çalışma ve 2021 yılında 4 çalışmaya rastlanmıştır. Tablo 3’de ise yapılan çalışmalar “kullanılan yöntemler ve aracı değişkenlere” göre sınıflandırma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların 10’u nicel yöntem ve 1’inde nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışmalar incelendiğinde aracı değişken olarak, “yeşil uygulamalar, refah (iyi oluş), çevre stratejisi, cinsiyet, çalışanların çevreci davranışları, örgütsel özdeşleşme, çevresel yönelim, gurur, çalışan bağlılığı, empati, örgütsel özdeşleşme, kurumsal girişimcilik, çevre bilinci, ahlaki inançlar, iş arkadaşları çevre

savunuculuğu, çevresel bağlılık, örgütsel güven, kurumsal sosyal sorumluluk” kavramlarına yer verilmiştir.

Bu çalışmada nitel bir çalışma yöntemi kullanılmasına yönelik 2016-2019 yılları arasında yapılan çalışmalarda görüldüğü gibi literatüre zenginlik katacağı fikrini desteklemiştir. Çünkü 2016-2019 yılları arasında yapılan çalışmaların 10’u nicel yöntem ve sadece 1’i nitel yönteme dayanmaktadır. Gelecekte yapılması planlanan çalışmalarda daha fazla nitel yöntem yer verilmesinin literatüre olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan çalışmaların hepsinde çalışanların Kurumsal Çevre Sorumluluk algılarının çevreci davranışları etkilediğinin ortaya konulmasına yönelik uygulamaların yer alması bu çalışmanın yapılaş amacına uyumlu bilgilere ulaşılması bu çalışma açısından oldukça olumludur. İleride yapılması planlanan çalışmalarda, işletmelerde uygulanan çevreye yönelik faaliyetlerin “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” kavramından “Kurumsal Çevre Sorumluluğuna” yönelik işlevselleştirilmesi önerilmektedir. Gelecekte yapılması planlanan çalışmaların işletmelerin çevresel performanslarının ölçülmesine yönelik literatürde daha fazla çalışmaya yer verilmesi tavsiye edilmektedir. Çalışma kapsamında dikkat çeken bir durumda imalat ve hizmet sektörü çeşitliliğidir. Konuyla ilgili geçmişte yapılan çalışmalar imalat sektöründe çeşitlilikle ilgili iş kolları konusunda zengin bir yapı görülmektedir. Fakat aynı durum hizmet sektörü için geçerli değildir. Çünkü geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde sadece konaklama sektöründe hizmet veren işletmelere yönelik çalışmaların bulunması önemli bir eksikliklerdir. Gelecekte yapılması planlanan çalışmaların sağlık, güvenlik, eğitim, finans gibi hizmet sektöründe yer alan farklı iş kollarında yapılması sayesinde literatüre olumlu katkılarının olacağı tahmin edilmektedir. Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde tespit edilen önemli bir eksiklikte hedef kitleye yöneliktir. Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak çalışanlar hedef alınmıştır. Sadece bir çalışma yöneticilere yönelik yapılmıştır. İşletme sahipleri ve ortaklarına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Gelecekte yapılması planlanan çalışmalarda mutlaka yöneticileri ve işletme sahip ve ortaklarını hedef alan çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar(lar) tarafından tasarlanmış ve eşit oranda katkı sunulmuştur. Makalede, herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı ve Finansal Destek

Makalede, akademik ve bilimsel etik kurallarına uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul Raporu aranmamaktadır. Makalede herhangi bir finansal kaynaktan yararlanılmamıştır.

Kaynaklar

Afsar, B., & Umrani, W. A. (2020). Corporate social responsibility and pro-environmental behavior at workplace: The role of moral reflectiveness, coworker advocacy, and environmental commitment, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 109-125. <https://doi.org/10.1002/csr.1777>.

- Afsar, B., Al-Ghazali, B.M., Rehman, Z.U., and Umrani, W.A. (2020). The moderating effects of employee corporate social responsibility motive attributions (substantive and symbolic) between corporate social responsibility perceptions and voluntary pro-environmental behavior, *Corp. Social Responsib. Environ. Manage.* 27 (2), 769–785.
- Ahmad, N., Ullah, Z., Arshad, M. Z., waqas Kamran, H., Scholz, M., & Han, H. (2021). Relationship between corporate social responsibility at the micro-level and environmental performance: The mediating role of employee pro-environmental behavior and the moderating role of gender, *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1138-1148. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.02.034>.
- Ahmed, M., Zehou, S., Raza, SA., Qureshi, MA., and Yousufi, SQ (2020). Impact of CSR and environmental triggers on employee green behavior: The mediating effect of employee well-being, *Corp Soc Responsib Environ Manag.*, 27: 2225–2239. <https://doi.org/10.1002/csr.1960>.
- Akgöz, B. & Engin, E. (2018). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çerçevesinde Çevresel Vatandaşlık, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (3), 276-288. Doi: 10.17680/erciyesakademia.355334.
- Atagan Çetin, A. , Doğan, S. ve Çetin, O. İ. (2019). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi: Marmara Bölgesindeki İşletmeler Örneği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2) , 625-640. Doi: 10.26468/trakyasobed.517534.
- Aytar, O. (2019). BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri Üzerine Bir İçerik Analizi, *OPUS International Journal of Society Researches*, 18. ÜİK Özel Sayısı, 320-340. Doi: 10.26466/opus.583811.
- Boğan, E. (2020). Turizm ve Ağırlama Sektöründe Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yönelik Tepkileri Üzerine Bibliyometrik Bir Çalışma, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17 (1) , 87-102. Doi: 10.24010/soid.650712.
- Cheema S, Afsar B, and Javed, F. (2020). Employees' corporate social responsibility perceptions and organizational citizenship behaviors for the environment: The mediating roles of organizational identification and environmental orientation fit, *Corp Soc Resp Env Ma.*, 27: 9–21. <https://doi.org/10.1002/csr.1769>.
- De Roeck, K., & Farooq, O. (2018). Corporate social responsibility and ethical leadership: Investigating their interactive effect on employees' socially responsible behaviors, *Journal of Business Ethics*, 151(4), 923-939.
- Değirmenci, B. ve Aytekin, M. (2021). Çalışanların çevreye bağlılıkları ve çevre dostu davranışlar ilişkisi: Kurumsal sosyal sorumluluk algısının aracılık rolü, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02), 25-38.
- Fernández-Gago, R., Cabeza-García, L., Godos-Díez, J.L., (2020). How significant is corporate social responsibility to business research? *Corp. Social Responsib. Environ. Manage.* 27 (4), 1809–1817.
- Islam, T., Ali, G., and Asad, H. (2019). Environmental CSR and pro-environmental behaviors to reduce environmental dilapidation, *Manage. Res. Rev.* 42 (3), 332–351 .
- Karassin, O., Bar-Haim, A. (2016). Multilevel corporate environmental responsibility, *J. Environ. Manag.*, 183, 110e120. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2016.08.051>.
- Khattak, S. R., Nouman, M., Fayaz, M., Cismaş, L. M., Negruț, L., Negruț, C. V., & Salem, S. (2021). Corporate Social Responsibility and Employee Green Behavior in the Hospitality Industry: A Cross-Country Study, *Sustainability*, 13(19), 10534.
- Ko, A., Chan, A., & Wong, S. C. (2019). A Scale Development Study Of CSR: Hotel Employees' Perceptions, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(4), 1857-1884. <https://doi.org/10.3390/su131910534>.
- Lu, J., Ren, L., Zhang, C., Wang, C. , Ahmed, R.R., Streimikis, J., (2020). Corporate social responsibility and employee behavior: evidence from mediation and moderation analysis, *Corp. Social Responsib. Environ. Manage.*, 27 (4), 1719–1728.
- Macit, N. ve Aytar, O. A. (2021). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmaları Benzer Temalar Üzerine Mi Yoğunlaşmaktadır? Bist 100 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 43-66.

- Ones, D. S., Wiernik, B. M., Dilchert, S., & Klein, R. M. (2018). Multiple domains And Categories Of Employee Green Behaviours: More Than Conservation, In *Research handbook on employee pro-environmental behaviour* (pp. 13-38), Edward Elgar Publis.
- Opoku-Dakwa, A., Chen, C. C., & Rupp, D. E. (2018). CSR Initiative Characteristics and Employee Engagement: An impact-based perspective, *Journal of Organizational Behavior*, 39(5), 580-593.
- Radic, A., Arjona-Fuentes, J. M., Ariza-Montes, A., Han, H., & Law, R. (2020). Job Demands–Job Resources (JD-R) Model, Work Engagement, And Well-Being Of Cruise Ship Employees, *International Journal of Hospitality Management*, 88, 102518. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102518>.
- Raza, A., Farrukh, M., Iqbal, M. K., Farhan, M., & Wu, Y. (2021). Corporate Social Responsibility And Employees' Voluntary Pro-Environmental Behavior: The Role Of Organizational Pride and Employee Engagement, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(3), 1104-1116. <https://doi.org/10.1002/csr.2109>.
- Su, L., & Swanson, S. R. (2019). Perceived Corporate Social Responsibility's Impact On The Well-Being and Supportive Green Behaviors Of Hotel Employees: The Mediating Role of The Employee-Corporate Relationship, *Tourism management*, 72, 437-450. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.01.009>.
- Suganthi, L. (2019). Examining The Relationship Between Corporate Social Responsibility, Performance, Employees' Pro-Environmental Behavior at Work With Green Practices as Mediator, *Journal of cleaner production*, 232, 739-750.
- Tian, Q., and Robertson, J.L., (2017). How and When Does Perceived CSR Affect Employees' Engagement in Voluntary Pro-Environmental Behavior? *J. Bus. Ethics* 1e14. <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3497-3>.
- Tuan, L. T. (2018). Activating Tourists' Citizenship Behavior for the Environment: The roles of CSR and Frontline Employees' Citizenship Behavior For The Environment, *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), 1178–1203. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1330337>.
- Unsworth, K. L., Dmitrieva, A., & Adriasola, E. (2013). Changing Behaviour: Increasing the Effectiveness of Workplace Interventions in Creating Pro-Environmental Behavior Change, *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 211–229.
- Vatansever, Ç., Kılıç, N. Dinler, G. (2018). Çalışanların Sürdürülebilirlik Davranışları ve Sürdürülebilir Çalışma Yaşamı için İnsan Kaynakları Yönetimi: Türkiye'den İki Kesit, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 29(85), 7-39.